

تحلیل شاخص‌های مکتب شهید سلیمانی با تأکید بر نظریه انسان‌شناسی شهید مطهری

چکیده

هدف از این پژوهش، تحلیل شاخص‌های مکتب شهید سلیمانی با تأکید بر نظریه انسان‌شناسی شهید مطهری بود. روش پژوهش از نوع کیفی و با رویکرد تحلیل مضمون می‌باشد. جامعه آماری پژوهش شامل صاحب‌نظران و متخصصان در حوزه‌های اخلاق اسلامی و خبرگان و اساتید آگاه با نظریه انسان‌شناسی شهید مطهری و مکتب شهید سلیمانی بود. نمونه آماری بر مبنای رسیدن به اشباع نظری به صورت روش هدفمند برآورد و نمونه‌گیری شد (۱۶ نفر). ابزار پژوهش شامل مطالعه کتابخانه‌ای نظام‌مند و مصاحبه‌های اکتشافی ساختارمند بود. روایی ابزار بر اساس اعتبار حقوقی و علمی نمونه، نظر خبرگان و توافق بین مصححان ارزیابی و تأیید گردید. نتایج تحلیل مضمون نشان داد که هر ۶ بعد مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر نظریه انسان‌شناسی شهید مطهری (ابعاد اعتقادی، ولایت‌مداری، سیاسی، اجتماعی، اخلاقی و جهادی)، دارای شاخص‌هایی است. بر اساس یافته‌های پژوهش، می‌توان به کارگزاران جمهوری اسلامی که در مصدر حکمرانی قرار دارند عمل به این مؤلفه‌ها را پیشنهاد نمود. اگر سیاستمداران در جمهوری اسلامی می‌خواهند در محیط داخلی و بین‌المللی اثرگذار باشند عمل به این مؤلفه‌ها می‌تواند آن‌ها را در این مسیر راهبری نماید.

کلیدواژه: ولایت‌مداری، اخلاق، شهید حاج قاسم سلیمانی، شهید مرتضی مطهری.

Analysis of the indicators of Martyr Soleimani's school with an emphasis on Martyr Motahari's anthropological theory

Abstract

The purpose of this research was to analyze the indicators of Martyr Soleimani's school with an emphasis on Martyr Motahari's anthropological theory. The research method is qualitative and with thematic analysis approach. The statistical population of the research included experts and specialists in the fields of Islamic ethics and experts and professors knowledgeable about the anthropological theory of Shahid Motahari and the school of Shahid Soleimani. The statistical sample was estimated and sampled based on reaching theoretical saturation (16 people). The research tools included systematic library study and structured exploratory interviews. The validity of the tool was evaluated and confirmed based on the legal and scientific validity of the sample, expert opinion and agreement between the correctors. The results of the analysis of the theme showed that all 6 dimensions of Martyr Soleimani's school based on Martyr Motahari's anthropological theory (belief, administrative, political, social, moral and jihadi dimensions) have indicators. Based on the findings of the research, it is possible to suggest the implementation of these components to the agents of the Islamic Republic who are in the final stage of governance. If politicians in the Islamic Republic want to be effective in the domestic and international environment, following these components can guide them in this direction.

Keywords: Velayat Modari, Morality, Martyr Haj Qasim Soleimani, Martyr Morteza Motahari.

مقدمه

اخلاق و تربیت اخلاقی از مهم‌ترین مسائل انسانی مکتب‌ها و به‌ویژه تعلیم و تربیت انسان به شمار می‌رود. چراکه تربیت اخلاقی موجبات سعادت و رستگاری انسان را فراهم می‌سازد. پیامبر اکرم (ص) به نقل مطهری (۱۳۸۳) می‌فرماید: (بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ) من مبعوث و برانگیخته‌شده‌ام برای اینکه اخلاق کریمانه را تکمیل کنم. از سویی انسان، موجودی شگرف و دارای ابعاد و زوایای وجودی گسترده است و رازهایی در او نهفته شده که می‌توان او را نقطه پرگار هستی و مرکز دایره وجود دانست؛ زیرا توانایی‌ها و قابلیت‌هایش بی‌پایان، خردش ستایش برانگیز، عزم و اراده‌اش شگفتی‌آفرین و کمال لایق او حیرت‌انگیز است. او به‌تنهایی آئینه تمام‌نمای جهان هستی است و از توانایی‌هایی برخوردار است که می‌تواند مثل فرشتگان باشد، بلکه از آن‌ها فراتر رود و به تعبیر آیه ۹۳ سوره مبارکه بقره، خلیفه خدا در زمین شود. در این راستا از مطالعه در آثار شهید مطهری (ره) معلوم می‌شود که دغدغه اصلی وی درباره انسان پرداختن به موضوعاتی همچون فطرت، ملاک‌های انسانیت، آزادی معنوی، انسان کامل و... است. این‌ها از موضوعات امور کلی هستند که خارج از ظرف زمانی و مکانی خاص و جدا از ابعاد و شرایط محدود بشری، به مطالعه انسان در جهت کشف رمز و رازهای وجودی وی می‌پردازند. لذا انسان‌شناسی شهید بزرگوار را می‌توان از نوع کل‌نگر و کلان دانست (مطهری، ۱۳۹۵). از دیگر ویژگی‌های نظریه انسان‌شناسی شهید مطهری (ره) آن است که در برخورد با مسائل مرتبط با انسان رویکرد ویژه‌ای دارد، وی محتوای اندیشه خود را مستقیماً از معارف دینی اخذ نموده، اما در روش برخورد با آن صرفاً به روش نقلی اکتفا نکرده، بلکه به مفهوم‌سازی فلسفی از آن‌ها پرداخته و سعی نموده است به تبیینی فلسفی از موضوعات انسان‌شناسی دست یابد؛ بنابراین، انسان‌شناسی ایشان ترکیبی از انسان‌شناسی دینی و فلسفی است (نجفی، ۱۳۹۵).

به عقیده‌ی مطهری تربیت صحیح و همه‌جانبه، زمانی محقق خواهد شد که اولاً به رشد و پرورش استعدادهای انسانی توجه شود، ثانیاً هماهنگی و تعادل میان استعدادهای انسانی به وجود آید و به‌این ترتیب در درون انسان نظامی واحد و منسجم حکم‌فرما شود و ثالثاً استعدادها در حد عالی از فعلیت به ثمر رسند. فایده‌ی تربیت این است که پایه‌های اخلاقی را به‌گونه‌ای در روح افراد شکل می‌دهد که هیچ‌گاه اراده‌ی انسان متوجه کارهای زشت و پست نمی‌شود و همیشه اعمال خیر و شایسته و به تعبیر قرآن عمل صالح غایت و هدف انسان قرار می‌گیرد (مطهری، ۱۳۸۵).

مطهری در تعریف اخلاق چنین می‌گوید: اخلاق عبارت است از یک سلسله خصلت‌ها و سجایا و ملکات اکتسابی که بشر آن‌ها را به‌عنوان اصل اخلاقی می‌پذیرد؛ یا به عبارت دیگر، قالبی روحی برای انسان که روح انسان در آن قالب و در آن کادر و طبق آن طرح و نقشه ساخته می‌شود. درواقع اخلاق چگونگی روح انسان است (مطهری، ۱۳۸۵). به عقیده‌ی مطهری، باید همه‌ی قوای بدنی و روحی و مخصوصاً قوای عالی انسانی از قبیل قوه‌ی اراده، فکر و تمرکز فکر را پرورش داد. پایه‌ی اخلاق نیز همین است که انسان اراده‌ای قوی و نیرومند داشته باشد؛ یعنی اراده‌ی انسان بر شهوت و عادتش حکومت کند، همچنین بر طبیعتش غالب باشد؛ یعنی شخص آن‌چنان با اراده باشد که اگر تشخیص داد که باید این کار را کرد، تصمیم بگیرد و هیچ طبیعتی نتواند جلو او را بگیرد (مطهری، ۱۳۸۴).

به اعتقاد شهید مطهری (ره)، در جهان‌بینی توحیدی، انسان میان موجودات از شرافت و کرامت مخصوص برخوردار است و وظیفه و رسالتی خاص دارد. او مسئول تکمیل و تربیت خود و اصلاح جامعه خویش است و جهان، مدرسه انسان است (مطهری، ۱۳۹۵). انسان برحسب اصل خلقت دارای یک سلسله استعدادهای فطری و از آن جمله کرامت انسانی است، در دیدگاه ایشان مبنا و اساس و محور اخلاق اسلامی و نقطه اتکای پرورش‌های اخلاقی، بزرگواری و کرامت نفس است. به باور وی، انسان از یک کرامت ذاتی و شرافت ذاتی برخوردار است و خدا او را بر بسیاری از مخلوقات خویش برتری داده است. او آنگاه خویشتن واقعی را درک و احساس می‌کند که این کرامت و شرافت را در خود درک کند و خود را برتر از پستی‌ها، ذنات‌ها، اسارت‌ها و شهوت‌رانی‌ها بشمارد (مطهری، ۱۳۹۵).

دیدگاه شهید مطهری (ره) کرامت و عزت و بزرگواری نفس چیزی جز احساس عظمت و پرهیز از حقارت و مهانت نفس نیست و عظمت جویی امری است فطری هر آدمی، الا اینکه تشخیص عظمت واقعی احتیاج به هادی و معلم دارد. یک وقت انسان عظمت نسبی می‌خواهد که نامش برتری جویی است؛ یعنی خود را در برابر دیگران می‌گذارد و می‌خواهد از دیگران بالاتر باشد و بالادست آن‌ها قرار بگیرد، در صحنه تنازع بقا می‌خواهد غالب و قاهر باشد، در مسابقه زندگی می‌خواهد مصلی و پیشتاز باشد و یک وقت هست که عظمت ذاتی و غیرنسبی برای نفس خود می‌خواهد، قطع نظر از سایر اشخاص برای خود یک شخصیت و یک مقام و لیاقت احساس می‌کند که آن را شایسته صفات رذیله نمی‌داند، مثل کسی که یک تابلوی عالی نقاشی و یا یک کتیبه عالی و یا یک معماری عالی می‌بیند و بعد می‌بیند کثیف و آلوده شده و حیف می‌آید او را که همچو چیز نفیسی این طور خوار و زبون باشد. کرامت نفس احساس نفیس بودن شخصیت انسانی فی حد ذاته و ذی‌قیمت بودن نفس فی حد ذاته و قطع نظر از آثار عملی و قطع نظر از جمیل بودن صفت خلقی می‌باشد. شأن این گوهر نفیس و شایسته او راستی و درستی و امانت و شجاعت و مهربانی و دوری از خودپرستی و خودخواهی است. از نظر شهید مطهری (ره) کرامت نفس، خود را بزرگ‌تر دیدن است، اما نه بزرگ‌تر دیدن از اشخاص و اشیاء، بلکه از یک سلسله حالات و صفات که در حقیقت نقایص و اعدامند (مطهری، ۱۳۹۵).

براساس این مبنا انسان به دلیل اینکه دارای روحی مقدس و منسوب به خداوند می‌باشد، دارای شرافت و کرامت ذاتی است. لذا کرامت و بزرگواری ذاتی انسان است، اگر انسان راه طبیعی خود را پیموده و گوهر اصیل خود را باز یافته باشد، می‌تواند به صعود، تکامل و عروج برسد. مبنا قراردادن شرافت و کرامت انسانی در تربیت اخلاقی بدین معناست که هر متری برای آشکار ساختن کرامت خود با مهار کردن شهوت و غضب و هوی و هوس و کاستن از دل‌بستگی‌های و وابستگی‌های مادی جنبه‌های حیوانی را کاهش دهد و با استواری و استقامت به وسیله تقوا که معیار کرامت است، به قرب الهی که هدف غایی است، دست یابد. بنابر آنچه ذکر شد، امروز موضوع مکتب تمدن ساز یکی از موضوعات پژوهشی کلیدی در جامعه علمی دنیای اسلام به شمار می‌رود که نیازمند تبدیل شدن به یک جریان قوی علمی است. از این منظر، این پژوهش قصد دارد ضمن بررسی اولیه معنا برای نخستین بار بایان مبادی تکاملی تمدن فطری اسلامی و نقش شهید سلیمانی بر فراهم آمدن مکتب تمدن ساز، بستر لازم را برای روشن شدن ابعاد کلان موضوع و شکل‌گیری یک جریان تحقیقاتی در زمینه تمدن نوین اسلامی به وجود آورد.

مجموع سال‌ها مجاهدت خالصانه و رفتارهای فرهنگی و سیاسی شهید سپهد قاسم سلیمانی آن‌قدر بزرگ و عظیم بوده که این روزها به حق باید از آن به عنوان مکتب انسانی نام برد و به تبیین آن پرداخت. در این میان یکی از ابعاد مهم رفتاری شهید سلیمانی سیره سیاسی این شهید بزرگوار است. نحوه رفتار و تعامل سردار سلیمانی با برخی شخصیت‌های که شاید بسیاری از افراد انقلابی و ارزشی جامعه درباره آن‌ها ذهنیت منفی دارند، چگونه قابل تفسیر است؟! ریشه اولیه این مسئله را باید در اخلاق فردی و عاطفی سردار سلیمانی جستجو کرد. اخلاق کریمانه همراه با محبت و مهربانی ایشان با افراد مختلف اعم از سیاسی و غیرسیاسی مسئله‌ای متواتر در بیان نوع خلق و خوی ایشان است. موضوعی که البته توصیه همه علمای اخلاق از جمله رهبر معظم انقلاب در دیدار و معاشرت فردی با برخی از افرادی است که چه بسا منتقد نظام و یا حتی نظریاتی خلاف انقلاب دارند، می‌باشد. مسئله بعدی درباره حاج قاسم سلیمانی جایگاه نظامی و امنیتی وی می‌باشد. طبیعی است که عدم ورود به عرصه سیاسی همانند بسیاری از فعالین سیاسی و انقلابی برای او مقدور و شرعی نبوده است. به همین دلیل مهم، انتظار برخی مواضع ریز سیاسی و یا علیه افراد و چهره‌های سیاسی از وی نیز چندان صحیح نیست و نبود؛ اما همین چهره نظامی در بزنگاه‌های همچون فتنه ۸۸ و ۹۸ و همچنین درباره سیاست‌گذاری‌های کلان رهبر معظم انقلاب، مواضع شفاف سیاسی خود را بیان کرده است. موضوع بعدی جایگاه رسمی او در عرصه حکمرانی جمهوری اسلامی بود. حاج قاسم سلیمانی فرمانده سازمانی بود که هم در چارچوب نهادهای درون نظام بود و هم در مسائل منطقه‌ای و سیاست خارجه جمهوری اسلامی جایگاه ویژه‌ای داشت. طبیعی است که بسیاری از اقدامات در تعامل با مجلس، دولت، وزارت خارجه، قوه قضاییه و... امکان تحقق داشت و دارد. ریشه برخی از تعاملات حاج قاسم با برخی مدیران ارشد قطعاً به تعاملات رسمی و تشکیلاتی

برمی گردد و این موضوع نیز چیز عجیبی به شمار نمی آید. این ارتباطات فردی و عاطفی گاهی اوقات برخی از همین افراد سیاسی را از آسیب زدن بیشتر به انقلاب و خودشان واداشته است (جهان تیغی، ۱۳۹۸ به نقل از مرتضی نیا، ۱۳۹۹).

درعین حال او در جنگ ها علاوه بر هدایت مقاطع مختلف عملیاتی، از طریق استقرار در قرارگاه ها، در نهایت شجاعت و بی باکی در خطوط مقدم حضور می یافت. او عاری از هرگونه ترسی در مواجهه با دشمنان در معرکه ها و میادین نبرد بود. او این جملات امیر مؤمنان حضرت علی (ع) را با همه وجود دنبال می نمود که فرمود: (تَظَلُّ الْجِبَالَ وَلا تَزُلْ، عِضُّ عَلِيٍّ نَاجِدُكَ، اَعِزَّكَ اللهُ جَمْعَتُكَ، اَرْمِ بِبَصْرِكَ اَقْصَى الْقَوْمِ وَ غَضُّ بَصْرِكَ وَاعْلَمْ اَنْ النُّصْرَمِنْ عِنْدَ اللهِ سَبْحَانَهُ) اگر کوه ها متزلزل شود تو تکان مخور، دندان های او را به هم بفشار و جمجمه خود را به خدا عاریت ده، قدم های او بر زمین میخکوب کن و نگاهی به آخر لشکر دشمنان باشد، چشمت را فرومگیر (مرعوب نفرات و تجهیزات دشمن مشو) و بدان که نصرت و پیروزی از سوی خداوند سبحان است. همانا که سردار سلیمانی این چنین بود. او در میانه میدان نبرد حضور می یافت و شجاعانه می جنگید. این چنین حضوری نتیجه ای بس مؤثر داشت و باعث می گردید که انگیزه و توان تحرک نیروی رزم مضاعف گردد. فرماندهی و رشادت بی نظیر او موجب گردید که پس از دریافت چند نشان فتح، برای اولین بار نشان ذوالفقار را که بالاترین نشان نظامی کشور است از سوی فرماندهی معظم کل قوا دریافت نماید. او به شدت از ریا و خودنمایی پرهیز می کرد. بود و نبود او یکی بود، آنگونه می نمود که بود. ظاهر بی آرایش و مؤمنانه او خبر از باطن صاف و پالوده اش می داد، مصداق آیه شریفه سَيَمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ بود، در طریق اخلاص ثابت قدم بود. هیچ گاه به دنبال مطرح نمودن خود نبود و آنچنان به غنای درون رسیده بود که مستغنی از ذره ای جلوگیری بیرونی شده بود. مصداق بارز یک انسان خوشخو و خوشرو بود و لبخند ملیح و دلنشینش، جذابیت چهره اش را دوچندان می کرد. با مغناطیس اخلاق نیکوی خویش، دل های انسان های بی شماری را به سوی خود جلب نمود بود. در مقابل آحاد مردم متواضع و فروتن بود و مصداق بارز آیه ۲۹ سوره فتح قرآن بود که می فرماید، محمد رسول الله والذين معه اشداء على الكفار رحما بينهم. وی مصداق این جمله امیر مؤمنان (ع) بود که (حملو ابصارهم على اسفافهم) جنگاوران متقی از روی بصیرت شمشیر می زنند و عمیقاً به این آیه باور داشت که وللاخر خير لك من الدنيا.

با این حال و به طور کلی برای ارائه الگو از فرد، نیاز به بررسی اعتقادات محکم و پایدار و خلیات و رفتار اوست و طبق سخن اولیه از بحث تمدن، نیاز به شخصیتی تمدن ساز هست که یکی از عناصر اصلی آن معجری رادمرد و آزاده است تا بتواند به خوبی قانون را اجرا کرده و دست به آزادسازی جامعه از حکومت های مستکبر و قانون گریز شود. در شناخت ایشان نیاز به واکاوی دقیق بیانات اشخاص هم جوار با ایشان است تا با بیانات ایشان، منش و رفتار شهید تجلی یابد؛ از جمله سخنان مقام معظم رهبری درباره این شهید بزرگوار که فرمودند: سال ها مجاهدت مخلصانه و شجاعانه در میدان های مبارزه با شیاطین و اشرار عالم و سال ها آرزوی شهادت در راه خدا، سرانجام سلیمانی عزیز را به این مقام والا رسانید و خون پاک او به دست شقی ترین آحاد بشر بر زمین ریخت. همچنین می توان اذعان داشت شهید قاسم سلیمانی فردی مبتکر نواندیش بود و از همین رو بود که ایشان را تربیت یافته اسلام و مکتب امام خمینی (ره) معرفی کردند (امام خامنه ای، بیانات، ۱۳۹۸).

با این حال و به طور کلی تربیت اسلامی و ایرانی و حرکت درست در مکتب انقلاب نیازمند الگوهای عملی و افراد شایسته برای الگو قرار دادن دارد و در این راستا با توجه به سجایای اخلاقی شهید قاسم سلیمانی و تأکید مقام معظم رهبری در اشاعه مکتب حاج قاسم سلیمانی، شناخت ابعاد اخلاقی و تطبیق آن با شاخص های تربیت اخلاقی در نظریه انسان شناسی شهید مطهری می تواند دید کامل و بصیرت مطلوبی از انتظارات مکتب انقلاب اسلامی در ذهن اقشار مختلف پدید آورد تا همه در توسعه و بهبود ابعاد اخلاقی خویش بکوشند و الگوی شایسته ای در این راستا انتخاب کنند. لذا هدف از پژوهش حاضر مطالعه تطبیقی شاخص های اساسی مکتب شهید قاسم سلیمانی با نظریه انسان شناسی شهید مطهری به منظور ارائه برنامه تربیتی مناسب می باشد.

تعریف مفاهیم

شاخص های اخلاقی

مطهری در تعریف اخلاق چنین می‌گوید: اخلاق عبارت است از یک سلسله خصلت‌ها و سجایا و ملکات اکتسابی که بشر آن‌ها را به عنوان اصل اخلاقی می‌پذیرد؛ یا به عبارت دیگر، قالبی روحی برای انسان که روح انسان در آن قالب و در آن کادر و طبق آن طرح و نقشه ساخته می‌شود. در واقع اخلاق چگونگی روح انسان است (مطهری، ۱۳۸۵). به عقیده‌ی مطهری، باید همه‌ی قوای بدنی و روحی و مخصوصاً قوای عالی انسانی از قبیل قوه‌ی اراده، فکر و تمرکز فکر را پرورش داد. پایه‌ی اخلاق نیز همین است که انسان اراده‌ای قوی و نیرومند داشته باشد؛ یعنی اراده‌ی انسان بر شهوت و عادتش حکومت کند، هم‌چنین بر طبیعتش غالب باشد؛ یعنی شخص آن چنان با اراده باشد که اگر تشخیص داد که باید این کار را کرد، تصمیم بگیرد و هیچ طبیعتی نتواند جلو او را بگیرد (مطهری، ۱۳۸۴).

مکتب حاج قاسم سلیمانی

مجموع سال‌ها مجاهدت خالصانه و رفتارهای فرهنگی و سیاسی شهید سپهبد قاسم سلیمانی آنقدر بزرگ و عظیم بوده که این روزها به حق باید از آن به عنوان مکتب انسانی نام برد و به تبیین آن پرداخت. در این میان یکی از ابعاد مهم رفتاری سپهبد سلیمانی سیره سیاسی این شهید بزرگوار است. نحوه رفتار و تعامل سردار سلیمانی با برخی شخصیت‌های که شاید بسیاری از افراد انقلابی و ارزشی جامعه درباره آن‌ها ذهنیت منفی دارند، چگونه قابل تفسیر است؟! ریشه اولیه این مسئله را باید در اخلاق فردی و عاطفی سردار سلیمانی جستجو کرد. اخلاق کریمانه همراه با محبت و مهربانی ایشان با افراد مختلف اعم از سیاسی و غیرسیاسی مسئله‌ای متواتر در بیان نوع خلق و خوی ایشان است. موضوعی که البته توصیه همه علمای اخلاق از جمله رهبر معظم انقلاب در دیدار و معاشرت فردی با برخی از افرادی است که چه بسا منتقد نظام و یا حتی نظریاتی خلاف انقلاب دارند، می‌باشد.

پیشینه پژوهش‌های انجام شده پیرامون موضوع پژوهش

خدادادی و همکاران (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان تبیین نقش مکتب حاج قاسم بر رفتار اخلاقی کارکنان فرماندهی انتظامی استان کردستان به انجام رساندند. این مقاله از نوع تحقیقات توسعه بوده و روش انجام آن پیمایشی و روش گردآوری اطلاعات، مطالعات کتابخانه‌ای می‌باشد. هم‌چنین ابزار گردآوری اطلاعات فیش‌برداری بوده است. به طور کلی اخلاقیات در سازمان‌ها به عنوان سیستمی از ارزش‌ها و باید و نبایدها تعریف می‌شود که براساس آن نیک و بدهای سازمان مشخص و عمل بد از خوب متمایز می‌شود. به طور کلی انسان‌ها در بُعد فردی و شخصیتی دارای ویژگی‌های خاص اخلاقی هستند که پندار، گفتار و رفتار آن‌ها را شکل می‌دهد، زمانی که الگوهای فکری فرد سرشار از نور و معنویت شد، می‌توان گفت کل رفتار فرد را تحت تاثیر قرار داده و باورهای ذهنی را اخلاقی و انسانی می‌نماید با توجه به اینکه سردار حاج قاسم سلیمانی اسوه مقاومت در میدان نبرد طی چهل سال با بهره‌گیری از ایمان، شجاعت، هوشمندی و تیزبینی خود، به گونه‌ای در مسیر کمال پیش رفت که سرانجام افتخار تاسیس یک مکتب به نام او توسط مقام معظم رهبری (مدظله العالی) زده شد و این مکتب می‌تواند هر یک از جوانان این سرزمین را به سلیمانی دیگر تبدیل کند با تاثیرپذیری از این الگو وقتی فرد در یک جایگاه و پست سازمانی قرار می‌گیرد رفتارهای آن فرد با پندار، گفتار و رفتاری که از مکتب حاج قاسم الگو قرار داده است تاثیر پذیرفته و از بعد فردی این ویژگی‌های انسانی بر روی میزان کارایی و اثربخشی خود و سازمان تاثیر می‌گذارد. جعفری و همکاران (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان تدوین الگوی مفهومی خودآگاهی مبتنی بر اندیشه‌های شهید مطهری (ره) به انجام رساندند. این تحقیق از حیث هدف کاربردی، از لحاظ رویکرد کیفی و از نظر روش پژوهش، از روش تحلیلی و استنباطی استفاده شد. جامعه‌ی پژوهش شامل تعداد ۴۵ اثر از جمله مقالات و گزارش‌های تحقیقاتی دست اول شهید مطهری (ره) و مرتبط با موضوع خودآگاهی و هم‌چنین، شامل ۱۵ نفر از متخصصین در حوزه‌های فلسفه‌ی تعلیم و تربیت و روان‌شناسی تربیتی بود. روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند و روش گردآوری به صورت کتابخانه‌ای و میدانی و ابزار مورد استفاده در بخش کتابخانه‌ای برگه‌های فیش‌برداری و در بخش میدانی مصاحبه بود. یافته‌های پژوهش نشان داد که مبانی خودآگاهی در اندیشه‌های شهید مطهری (ره) در پنج محور: ۱- ذومراتب بودن، ۲- خداجوی، ۳- اندیشه‌ورزی، ۴- آزادی معنوی و انتخاب‌گری و ۵- پویایی و بالندگی انسان، قابل تبیین است. هم‌چنین، مؤلفه‌های خودآگاهی شامل: ۱- خود فیزیکی و وراثتی، ۲- خود واقعی، ۳- خود آرمانی،

۴- خود اجتماعی، ۵- خود اخلاقی و معنوی و ۶- کرامت و عزت نفس می‌باشد. با توجه به مبانی و مؤلفه‌های فوق، الگوی خودآگاهی برای دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه تدوین شده است. مرتضی‌نیا و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی با عنوان اخلاق سیاسی در مکتب شهید سلیمانی به انجام رساندند. نوع توصیفی و کیفی است. هدف اصلی پژوهش، شناسایی مؤلفه‌های اصلی اخلاق سیاسی و حکمرانی مردمی براساس مکتب شهید سلیمانی است. برای این مهم از روش تحلیل مضمون کیفی استفاده شده است. جهت گردآوری داده‌ها و اطلاعات از اسناد و مدارک منتشر شده در پایگاه اطلاعاتی شهید سلیمانی اعم از کتاب، مقاله، سخنرانی، روزنامه، عکس و ... استفاده شد. هم‌چنین جهت تحلیل دقیق‌تر از بیانات و فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در زمینه اخلاق سیاسی و حکمرانی و هم‌چنین مکتب شهید سلیمانی استفاده گردید. نتایج پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های اخلاق سیاسی و حکمرانی الهی در مکتب انسانی شهید سلیمانی عبارت‌اند از: بی‌اعتنایی به زخارف دنیوی، قانون‌گرایی، بصیرت، ترجیح منافع ملی بر منافع شخصی، رازداری، صبر و بردباری، اعتدال و انصاف، مردم‌داری و خدمتگزاری به مردم، مسئولیت‌پذیری و صداقت. مدور و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی با عنوان مبانی تربیت اخلاقی در نظریه انسان‌شناسی شهید مطهری (ره) به انجام رساندند. روش پژوهش تحلیلی - استنباطی بوده و به منظور گردآوری داده‌های لازم جهت نیل به اهداف پژوهش، منابع موجود و مرتبط با استفاده از برگه‌های فیش‌برداری از منابع، جمع‌آوری و با شیوه تحلیل محتوای کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج پژوهش بیانگر آن است که تربیت اخلاقی مبتنی بر ایمان و تفکرات دینی بوده و به مفهوم زمینه‌سازی پرورش روح انسان، خصلت‌ها، سجایا و ملکات و هم‌چنین تقویت اراده می‌باشد که در پی توسعه درونی‌تری است و مواردی مانند "شرافت و کرامت ذاتی انسان به علت انتساب روح آدمی به خدا، نهفته شدن ارزش‌های انسانی به صورت استعداد فطری، فطری بودن گرایش انسان به اخلاق، دینی بودن گرایش اخلاقی انسان، تعارض‌مندی بین گرایش‌های مادی و معنوی انسان، درونی‌بودن ریشه تنازعات انسانی، فطری بودن خودآگاهی، زمینه‌ساز بودن خودآگاهی برای خودشناسی، خودسازی اخلاقی از طریق اراده، لازم بودن آزادی معنوی برای نیل به کمالات اخلاقی در ابعاد فردی و اجتماعی، اثرپذیری، اکتسابی بودن کمال و وابسته بودن رشد کمال به رشد متعادل ارزش‌های انسانی" از جمله مبانی تربیت اخلاقی در نظریه انسان‌شناسی شهید مطهری (ره) هستند. هادی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی با عنوان عوامل حسن عاقبت مدیران و فرماندهان تراز انقلاب اسلامی (مورد مطالعه: عوامل عاقبت‌بخیری در مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی) به انجام رساندند. در بخش اول تحقیق با مرور آیات، روایات، کتب و سایر اسناد دینی و روایی؛ عوامل و اسباب اصلی عاقبت‌بخیری احصاء و ارائه گردید. در بخش دوم نیز با تحلیل محتوای آثار مکتوب و شفاهی منتشر شده از زندگی‌نامه و عملکرد مدیریتی شهید سپهبد قاسم سلیمانی، تاثیرگذاری عوامل احصاء شده در حسن عاقبت و سرانجام نیک ایشان بررسی و ارائه گردید تا الگویی باشد برای فرماندهان و مدیران اسلامی عاقبت‌اندیش و آینده‌نگر. لذا تحقیق حاضر از منظر هدف در گروه تحقیقات کاربردی و از منظر روش در گروه تحقیقات توصیفی- تاریخی قرار دارد. براساس نتایج بدست آمده ویژگی‌هایی از قبیل: «ایمان به خداوند»، «ولایت‌مداری و دفاع از حریم ولایت»، «محبت به اهل بیت (ع)»، «تقوا و اخلاص»، «رضا و تسلیم در برابر پروردگار»، «خواندن نماز شب و دعا»، «حمد و شکر خداوند»، «حسن خلق»، «تواضع و دوری از غرور»، «ایثار»، «تفکر و تعقل»، «خدمت به مردم» و «شهادت طلبی» از مهم‌ترین ویژگی‌های بارز در زندگی و حسن عاقبت این شهید بزرگوار و شاخص‌هایی ممتاز برای عاقبت‌بخیری فرماندهان و مدیران تراز انقلاب اسلامی محسوب می‌شود.

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق از نوع مطالعات کیفی با رویکرد اکتشافی نظام‌مند با استفاده از تحلیل مضمون (گلنزر و همکاران، ۲۰۱۱) بود. جامعه آماری پژوهش شامل صاحب‌نظران و متخصصان در حوزه‌های اخلاق اسلامی و خبرگان و اساتید آگاه با نظریه انسان‌شناسی شهید مطهری و مکتب شهید سلیمانی بود. ابتدا لیستی از جامعه آماری تهیه گردید و در ادامه از هر گروه، به ترتیب لیست مصاحبه انجام

شد. انجام مصاحبه تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت؛ بنابراین روش نمونه‌گیری هدفمند بود. تعداد مشارکت‌کنندگان در پژوهش، ۱۶ نفر بود.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

ابزار پژوهش شامل مطالعه کتابخانه‌ای نظام‌اند و مصاحبه اکتشافی (نیمه ساختارمند) بود. مصاحبه با طرح یک سؤال آغاز گردید (شاخص‌های مکتب شهید سلیمانی با تأکید بر نظریه انسان‌شناسی شهید مطهری کدامند؟) و در ادامه سؤالات جزئی‌تری باهدف شناسایی ابعاد و شاخص‌های موردنظر مطرح گردید.

استخراج مؤلفه‌ها با بررسی مبانی و پیشینه از طریق مطالعه اسناد، کتاب‌ها و مقالات شامل منابع داخلی و خارجی انجام گردید. از مصاحبه‌ها جهت تکمیل و تطبیق عوامل و روابط شناسایی‌شده در مطالعه کتابخانه‌ای استفاده شد. انجام مصاحبه‌ها بر اساس چارچوب تحلیلی طراحی‌شده از قبل صورت گرفت. قبل از انجام هر مصاحبه، مصاحبه‌های قبلی تحلیل‌شده و مبنای مصاحبه جدید قرار گرفتند. روایی ابزار با استفاده از روش‌های روایی سنجی کیفی ذکرشده کنترل و مطلوب ارزیابی شد.

جدول ۱. مشخصات ابزارهای پژوهش

روش	مطالعه کتابخانه‌ای	مصاحبه
ابزار	رونوشت (چک‌لیست استخراج مفاهیم)	چارچوب پرسش (پرسشنامه باز پاسخ)
نمونه مورد مطالعه	منابع اطلاعاتی	منابع انسانی
روایی	انتخاب نسخه‌های معتبر به لحاظ علمی و حقوقی	انتخاب افراد برحسب شایستگی علمی و فنی
	روایی محتوایی رونوشت از دیدگاه متخصصان	روایی محتوایی پرسشنامه از دیدگاه متخصصان
میزان توافق بین کدگذاران و مصححان: ۷۹٪		

اساس انتخاب نمونه این بود که افراد و اطلاعات منتخب بتوانند به شکل‌گیری نظریه و تکرارپذیری یافته‌ها کمک کنند. تکرارپذیری در دو بُعد مدنظر قرار گرفت: ۱. تکرارپذیری لغوی که در آن تولید نتایج مشابه با انتخاب موردهای مشابه هدف بود؛ ۲. تکرارپذیری نظری که در آن تولید نتایج متضاد از طریق انتخاب موردهایی در قطب‌های مخالف هدف بود. در این پژوهش، با ارائه بازخورد به مصاحبه‌شوندگان و قرار دادن آن‌ها در مسیر پژوهش به‌طوری‌که بر نحوه پاسخ‌گویی آن‌ها تأثیر نگذارد، به‌منظور افزایش روایی درونی اقدام شد. ضمناً، پس از انجام هر مصاحبه، الگوی به‌دست‌آمده تا آن مرحله ارائه می‌شد و در صورتی‌که مصاحبه‌شونده نکاتی را نسبت به الگو داشت، موردبحث قرار می‌داد. این کار پس از انجام مصاحبه انجام می‌شد تا مصاحبه خالی از هرگونه پیش‌فرض و جهت‌گیری انجام شود. همزمان با گردآوری داده‌ها، کار تحلیل آن‌ها طی سه مرحله تحلیل مضمون (پایه، سازمان دهنده و فراگیر) نیز شروع شد. با بررسی دقیق مصاحبه‌ها، کدها، طبقه‌بندی گردیدند؛ مقایسه مداوم، تفاوت‌ها و تشابهات بین این کدها را آشکار نمود؛ طبقات جدا و یا ادغام گردیدند تا نظریه درروند این فرآیند شکل گیرد. منابع و متون موجود نیز درروند تکمیل تئوری مورد استفاده قرار گرفتند. کار گردآوری داده‌ها تا زمانی ادامه یافت که پژوهشگر اطمینان حاصل کند که ادامه کار مطالب تازه‌ای به دانسته‌های او نمی‌افزاید. پس از انجام ۱۶ مصاحبه در طی دوره شش ماه و به‌صورت حضوری و مجازی (به دلیل دوری مسافت و همه‌گیری ویروس کرونا)، تحلیل داده‌ها حاکی از اضافه نشدن داده جدید به داده‌های قبلی بود؛ چراکه درصد بالایی از داده‌های مستخرج از مصاحبه‌های آخر تکراری بود؛ بنابراین، با رسیدن به حد اشباع نظری، به مصاحبه‌ها پایان داده شد. تحلیل مضمون با استفاده از مطالعات قبلی و نظر چند پژوهشگر انجام شد. مدل پژوهش نیز بر اساس روابط شناسایی‌شده به‌صورت یک چارچوب مفهومی ترسیم گردید.

مراحل تحلیل مضمون:

فرایند تحلیل مضمون بر اساس ۶ مرحله براون و کلارک (۲۰۰۶) استفاده شد.

گام اول؛ آشنا شدن با داده‌ها:

در این مرحله، داده‌های اولیه پژوهش از طریق مطالعه مبانی نظری و پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه نظریه انسان‌شناسی شهید مطهری و مکتب شهید سلیمانی، مطالعه و شناخت اولیه با داده‌ها حاصل گردید. در ادامه با انجام مصاحبه‌ها با ذینفعان، شناخت جامع‌تری از دید این افراد حاصل گردید.

گام دوم؛ ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری:

در این مرحله، بعد از انجام مصاحبه و ثبت و ضبط آن، کدهای اولیه (مضامین اولیه) استخراج گردید (۳۵۶ مضمون اولیه).

گام سوم؛ جست‌وجو و شناخت مضامین:

در این مرحله، لیستی از مضامین اولیه تهیه گردید و مضامین با تکرار (فراوانی) بیشتر مشخص گردید و از نظر نگارشی، اصلاحاتی در مضامین صورت گرفت (۱۵۵ مضمون پایه).

گام چهارم؛ ترسیم شبکه مضامین:

در این مرحله مضامین پایه در گام سوم، با یکدیگر تلفیق گردیدند و مضامین سازمان‌دهنده را تشکیل دادند (۲۳ مضمون سازمان‌دهنده).

گام پنجم؛ تحلیل شبکه مضامین:

در این مرحله، شبکه مضامین شکل می‌گیرد. به‌نحوی که مضامین سازمان‌دهنده با یکدیگر تلفیق می‌شوند و مضامین فراگیر را شکل می‌دهند؛ بنابراین شبکه مضامین تشکیل می‌شود. تعداد مضامین فراگیر، ۶ مضمون بود.

گام ششم؛ تدوین گزارش:

نهایتاً بعد از تشکیل شبکه مضامین، این شبکه تفسیر و گزارش می‌گردد.

ویژگی‌های جمعیت شناختی مصاحبه‌شوندگان در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت شناختی مصاحبه‌شوندگان

کد مصاحبه‌شونده	جنسیت	سن	سطح تحصیلات
P1	زن	۴۳	کارشناسی ارشد
P2	مرد	۵۳	دکتری
P3	مرد	۶۱	دکتری
P4	مرد	۵۲	دکتری
P5	زن	۳۶	کارشناسی ارشد
P6	مرد	۵۸	کارشناسی ارشد
P7	مرد	۴۴	کارشناسی
P8	زن	۵۶	دکتری
P9	مرد	۵۵	دکتری
P10	مرد	۴۷	کارشناسی ارشد

P11	زن	۴۵	دکتری
P12	زن	۳۸	دکتری
P13	زن	۶۰	دکتری
P14	مرد	۴۷	کارشناسی
P15	مرد	۵۳	دکتری
P16	مرد	۵۰	دکتری

یافته ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها:

در ابتدا، یک نمونه از مصاحبه‌های انجام شده از خبرگان، کدگذاری گردید و در ادامه نتایج مربوط به استخراج کدهای مصاحبه‌های انجام شده آورده شد. تعداد کل مصاحبه‌های انجام شده، ۱۶ مصاحبه بود.

جدول ۳. یک نمونه از مصاحبه‌های انجام شده (خبرگان)

ردیف	بخشی از متن مصاحبه‌ها	ویژگی‌های استخراج شده از گزاره‌های کلامی (مفاهیم)
۱.	باور به خداوند با تمام مراتب توحید، باور به انبیاء و	باور به خداوند
۲.	خاتمیت حضرت محمد مصطفی (ص) و باور به	باور به تمام مراتب توحید
۳.	معاد و رابطه بین دنیا و آخرت	باور به انبیا
۴.		باور به خاتمیت پیامبر
۵.		باور به معاد
۶.		باور به رابطه بین دنیا و آخرت
۷.	باور به امامت و معصومیت امامان دوازده گانه شیعه	باور به امامت
۸.	و باور به عدالت الهی بر اساس اعتقاد شیعه	باور به معصومیت امامان دوازده گانه شیعه
۹.		باور به عدالت الهی بر اساس اعتقاد شیعه
۱۰.	باور به ولایت فقیه	باور به ولایت فقیه
۱۱.	اعتقاد عملی به مبانی نظری اسلام و میدانی عمل	اعتقاد عملی به مبانی نظری اسلام
۱۲.	کردن اندیشه‌های نظری در حوزه توحید، نبوت،	میدانی عمل کردن اندیشه‌های نظری در حوزه توحید
۱۳.	امامت، عدل، معاد (شهادت)	میدانی عمل کردن اندیشه‌های نظری در حوزه نبوت
۱۴.		میدانی عمل کردن اندیشه‌های نظری در حوزه امامت
۱۵.		میدانی عمل کردن اندیشه‌های نظری در حوزه عدل
۱۶.		میدانی عمل کردن اندیشه‌های نظری در حوزه معاد
۱۷.		میدانی عمل کردن اندیشه‌های نظری در حوزه شهادت
۱۸.	مبتنی بودن اعتقاد بر بینش یا بصیرت	مبتنی بودن اعتقاد بر بینش
۱۹.		مبتنی بودن اعتقاد بر بصیرت
۲۰.	جایگاه بالای نگرش‌های اعتقادی به عنوان یکی از ملزومات رفتارهای معتقدانه	جایگاه بالای نگرش‌های اعتقادی به عنوان یکی از ملزومات رفتارهای معتقدانه

۲۱.	لزوم تجلی اعتقاد در رفتار، و گرنه تردید در مراتب اعتقاد	لزوم تجلی اعتقاد در رفتار
۲۲.	استحکام ثبات اعتقادی در بستر زمان و عدم نوسان	استحکام ثبات اعتقادی در بستر زمان
۲۳.	پذیری آن	عدم نوسان پذیری اعتقادات
۲۴.	ذومراتب بودن اعتقادات انسانی و وجود سلسله	ذومراتب بودن اعتقادات انسانی
۲۵.	مراتب برای آن اعتقادات و لزوم زمینه سازی برای	وجود سلسله مراتب برای اعتقادات
۲۶.	اعتقادات	لزوم زمینه سازی برای اعتقادات

در ادامه، برای شناسایی شاخص های اصلی ابعاد مکتب شهید سلیمانی بر اساس نظریه انسان شناسی شهید مطهری بر اساس تکنیک تحلیل مضمون، شناسایی و استخراج شدند.

تعداد کل مضامین پایه شناسایی شده، ۱۵۵ مضمون و تعداد مضامین سازمان دهنده، ۲۳ مضمون و نهایتاً تعداد مضامین فراگیر، ۶ مضمون می باشد. نتایج کد گذاری ها در جداول بعدی آورده شده است.

جدول ۴. استخراج مقوله ها (اعتقادی)

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده
۱. باور به خداوند	توحید
۲. باور به تمام مراتب توحید	
۳. میدانی عمل کردن اندیشه های نظری در حوزه توحید	
۴. باور به معاد	معاد
۵. باور به رابطه بین دنیا و آخرت	
۶. میدانی عمل کردن اندیشه های نظری در حوزه معاد	
۷. اعتقاد به سرای باقی	
۸. اعتقاد به شهادت	
۹. اعتقاد به بهشت	
۱۰. اعتقاد به آخرت	
۱۱. باور به انبیا	نبوت
۱۲. باور به خاتمیت پیامبر	
۱۳. میدانی عمل کردن اندیشه های نظری در حوزه نبوت	
۱۴. باور به امامت	امامت
۱۵. باور به معصومیت امامان دوازده گانه شیعه	
۱۶. باور به ولایت فقیه	
۱۷. میدانی عمل کردن اندیشه های نظری در حوزه امامت	
۱۸. باور به عدالت الهی بر اساس اعتقاد شیعه	عدل
۱۹. میدانی عمل کردن اندیشه های نظری در حوزه عدل	

نتایج اولیه تحلیل مضمون در بعد اعتقادی نشان داد که ۵ مضمون سازمان دهنده توحید، معاد، نبوت، امامت و عدل از شاخص های اعتقادی مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر نظریه انسان شناختی شهید مطهری می باشد.

جدول ۵. استخراج مقوله‌ها (ولایت مداری)

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده
۱. ولایت مطلقه خداوند بر همه امور تکوینی	ولایت خداوند
۲. ولایت مطلقه خداوند بر همه امور تشریعی	
۳. ولایت حضرت محمد (ص)	ولایت پیامبر و امامان
۴. ولایت امامان دوازده گانه	
۵. ولایت پیامبر و امامان در امر تشریع	
۶. ولایت پیامبر و امامان در امور اجتماعی	
۷. ولایت پیامبر و امامان در امور سیاسی	
۸. ولایت مطلقه فقیه در امور سیاسی	ولایت ولی فقیه
۹. ولایت مطلقه فقیه در امور اجتماعی	
۱۰. حقانیت ولایت فقیه در فقه شیعه	
۱۱. مطیع محض از ولایت مطلقه فقیه	
۱۲. اعتقاد عمیق به نائب امام زمان بودن حضرت آقا	
۱۳. عبادی	حوزه‌های ولایت مداری
۱۴. سیاسی	
۱۵. نظامی	
۱۶. اجتماعی	
۱۷. فرهنگی	
۱۸. از ملزومات دیانت ولایت مداری	ملزومات ولایت فقیه
۱۹. از ملزومات حفظ دین داری ولایت مداری	
۲۰. تقدس از ملزومات ولی فقیه	
۲۱. حکمت از ملزومات ولی فقیه	
۲۲. معرفت از ملزومات ولی فقیه	
۲۳. عرفان از ملزومات ولی فقیه	
۲۴. وارستگی از ملزومات ولی فقیه	
۲۵. عامل وحدت بخش بودن ولایت	ماهیت ولایت
۲۶. نعمت داشتن ولایت	
۲۷. شکرگزاری نسبت به ولایت	
۲۸. نسخه شفابخش بودن ولایت	
۲۹. اتصال ولی فقیه به ائمه معصومین	
۳۰. نیاز قطعی مملکت به ولایت	
۳۱. ضرورت تام ولایت مداری	

	۳۲. لزوم اطاعت از ولایت فقیه در ساحات گفتار
	۳۳. لزوم اطاعت از ولایت فقیه در ساحات رفتار
	۳۴. لزوم حرکت در مسیر ولایت
	۳۵. ولایت فقیه، به عنوان اصلی از اصول استمرار نظام جمهوری اسلامی ایران
	۳۶. لزوم مراقبت و اطاعت عامه مردم از ولایت مداری ولی فقیه
	۳۷. لزوم معرفت و عشق نسبت به ولایت فقیه و ولی فقیه
	۳۸. ولایت مداری، عامل مشروعیت نظام
	۳۹. آگاهی سازی مردم از ولایت مداری

نتایج اولیه تحلیل مضمون در بعد ولایت مداری نشان داد که ۶ مضمون سازمان دهنده ولایت خداوند، ولایت پیامبر و امامان، ولایت ولی فقیه، حوزه های ولایت مداری، ملزومات ولایت فقیه و ماهیت ولایت از شاخص های ولایت مداری مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر نظریه انسان شناختی شهید مطهری می باشد.

جدول ۶. استخراج مقوله ها (سیاسی)

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده
۱. دفاع از مظلوم فارغ از نژاد	دفاع از مظلومان
۲. دفاع از مظلوم فارغ از دین	
۳. دفاع از مظلوم فارغ از اعتقادات	
۴. عدم جدایی دین از سیاست	رابطه دین با سیاست قانون اساسی
۵. مخالفت با سکولاریسم	
۶. عینیت یافتن دیانت در سیاست	
۷. سیاست در دیانت	
۸. کار سیاسی را کار عبادی دانستن	
۹. یکی از عبادات را سیاست و سیاست گذاری مناسب دانستن	
۱۰. ضرورت سیاست دیندارانه	
۱۱. احترام به قانون اساسی	
۱۲. باور به نظام جمهوری اسلامی	
۱۳. اعتقاد به رأی مردم	
۱۴. لزوم وحدت در سیاست گذاری در کشور	
۱۵. عدم دخالت در امور جناحی	دخالت سیاسی
۱۶. عدم دخالت در امور حزبی	
۱۷. عدم دخالت در امور سیاسی به عنوان یک شخصیت نظامی	
۱۸. احترام به شخصیت های سیاسی همه جناح ها	
۱۹. وحدت جریانان معتقد به انقلاب و نظام	

	۲۰. لزوم فراشناخته بودن سیاست
سیاست گذاری	۲۱. تدبیر در سیاست گذاری
	۲۲. لزوم سیاست گذاری سنجشگرانه
	۲۳. جامعیت در سیاست
	۲۴. عقلانیت در سیاست
	۲۵. لزوم سیاست مند بودن
	۲۶. لزوم تحول در طرز تلقی برخی مردم از سیاست
	۲۷. ضرورت برخورداری از دانش سیاسی مطلوب
	۲۸. ضرورت برخورداری از نگرش سیاسی مطلوب
	۲۹. ضرورت برخورداری از رفتار سیاسی مطلوب
	۳۰. ضرورت شفافیت سیاسی

نتایج اولیه تحلیل مضمون در بعد سیاسی نشان داد که ۴ مضمون سازمان دهنده دفاع از مظلومان، رابطه دین با سیاست قانون اساسی، دخالت سیاسی و سیاست گذاری از شاخص های سیاسی مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر نظریه انسان شناختی شهید مطهری می باشد.

جدول ۷. استخراج مقوله ها (اجتماعی)

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده
۱. ارتباط و محبت به جوانان	ارتباطات
۲. ارتباط و محبت به خانواده (همسر و فرزندان)	
۳. ارتباط و محبت با خویشان	
۴. ارتباط و محبت با دوستان	
۵. ارتباط و محبت به خانواده های شهدا	
۶. ارتباطات اجتماعی بالا	
۷. مردمی بودن	مردم دار بودن
۸. احترام و محبت به مردم و تکریم آنان	
۹. لزوم مصاحبت با خوبان جامعه	
۱۰. وحدت و برابری مردم	اجتماع (مردم)
۱۱. نقش آفرین بودن آحاد اجتماع	
۱۲. شایستگی بالای اجتماع (افراد ان) در دریافت بهترین خدمات	
۱۳. شایستگی بالای اجتماع (افراد ان) در خدمت صادقانه به اجتماع	
۱۴. شایستگی بالای اجتماع (افراد ان) در تعاون و خدمت رسانی	

	۱۵. حمایت از مظلومان
	۱۶. حمایت از مستضعفان
	۱۷. تلاش در جهت زدودن نابسامی‌ها و ضعف‌های جامعه

نتایج اولیه تحلیل مضمون در بعد اجتماعی نشان داد که ۳ مضمون سازمان دهنده ارتباطات، مردم‌دار بودن و اجتماع (مردم) از شاخص‌های اجتماعی مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر نظریه انسان‌شناختی شهید مطهری می‌باشد.

جدول ۸. استخراج مقوله‌ها (اخلاقی)

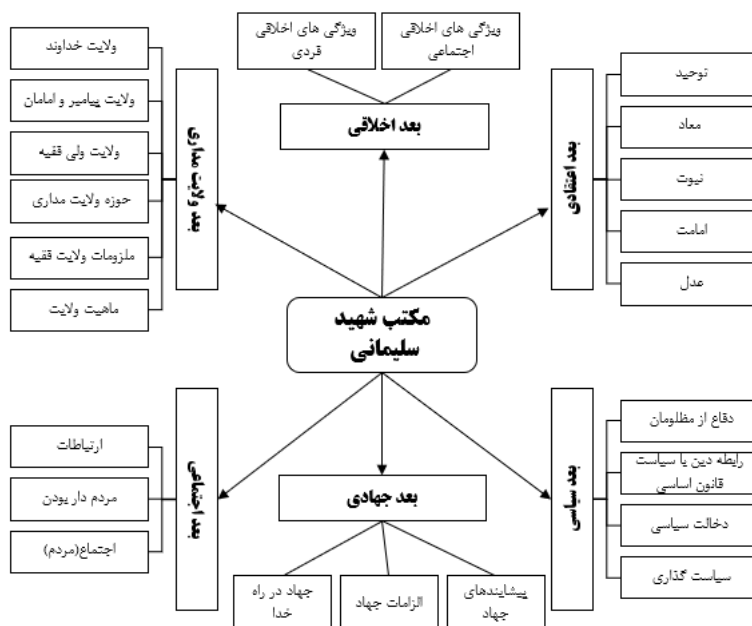
مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده
۱. اخلاص	ویژگی‌های اخلاقی فردی
۲. ساده زیستی	
۳. محبت	
۴. صمیمیت	
۵. تواضع	
۶. ادب و وقار	
۷. زهد	
۸. پارسایی	
۹. رأفت	
۱۰. رحمت	
۱۱. دلسوزی	
۱۲. شجاعت	
۱۳. نظافت و پاکیزگی	
۱۴. خوش‌رو و خوش‌اخلاق	
۱۵. اخلاق در خدمت دین و برای خدا	ویژگی‌های اخلاقی اجتماعی
۱۶. اخلاق مقتدرانه	
۱۷. جامعیت در اخلاق	
۱۸. دفاع از مظلومان	
۱۹. ایثار و فداکاری	
۲۰. تکریم دیگران	
۲۱. صلابت و اقتدار در مقابل دشمن	
۲۲. احساس مسئولیت	
۲۳. امانت‌داری	
۲۴. احسان به والدین	
۲۵. عدالت‌خواهی	

نتایج اولیه تحلیل مضمون در بعد اخلاقی نشان داد که ۲ مضمون سازمان دهنده ویژگی‌های اخلاقی فردی و ویژگی‌های اخلاقی اجتماعی از شاخص‌های اخلاقی مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر نظریه انسان‌شناختی شهید مطهری می‌باشد.

جدول ۹. استخراج مقوله‌ها (جهادی)

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده
۱. جهاد عارفانه	جهاد در راه خدا
۲. عرفان جهاد گرایانه	
۳. جهاد عرفانی	
۴. عرفان جهادی	
۵. دغدغه مندی برای جهاد و تلاش	
۶. جهاد، عامل شکوفایی بسیاری استعداد های خاص	الزامات جهاد
۷. لزوم زمینه سازی برای رسیدن به مقام جهاد	
۸. بهره مندی جهاد از آثار منحصر به فرد	
۹. لزوم برخورداری از روحیه سلحشوری	
۱۰. لزوم برخورداری از سلوک جهاد گونه	
۱۱. لزوم تدبیر و فراست در سلوک جهادی (سلوک مجتهدانه)	
۱۲. نظم و انضباط در رفتار جهادی	پیشایندهای جهاد
۱۳. سبقت در انجام خوبی ها	
۱۴. /سرعت عمل به هنگام	
۱۵. درک به موقع موقعیت ها و مسئولیت	
۱۶. احساس تکلیف	
۱۷. عزت نفس در پرتو توکل	
۱۸. عزت و همت بلند	
۱۹. مدیریت میدانی	
۲۰. خستگی ناپذیری	
۲۱. انگیزه و شوق به کار	
۲۲. ریسک پذیری معقول	
۲۳. تکیه نکردن به دشمن	
۲۴. عاجز ساختن دشمن	
۲۵. روحیه شهادت طلبی	

نتایج اولیه تحلیل مضمون در بعد جهادی نشان داد که ۳ مضمون سازمان دهنده جهاد در راه خدا، الزامات جهاد و پیشایندهای جهاد از شاخص های جهادی مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر نظریه انسان شناختی شهید مطهری می باشد.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش مستخرج از فرایند کدگذاری و تطبیق با مبانی و پیشینه پژوهش

بحث و نتیجه گیری

هدف از این پژوهش، تحلیل شاخص های مکتب شهید سلیمانی با تأکید بر نظریه انسان شناسی شهید مطهری بود. نتایج تحلیل مضمون نشان داد که هر ۶ بعد مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر نظریه انسان شناسی شهید مطهری (ابعاد اعتقادی، ولایت مداری، سیاسی، اجتماعی، اخلاقی و جهادی)، دارای شاخص هایی است و در این راستا نظام فکری شهید مطهری، «شخصیت» بُعد اصلی وجود انسان و به تعبیر خودش «مَن انسان یا انسانیت انسان» است (مطهری، ۱۳۷۷، ج ۲۲، ص ۲۶۹). عناصری مانند فضایل و رذایل باعث شکل گیری شخصیت می شود. وجود این عناصر به همراه عواملی مانند خلقت، ملکات و استعداد های انسان، حاکی از دوجنبه ای بودن شخصیت انسان است. این ملکات شامل دو دسته فاضله و فاسده اند که ملکات و خلقتات فاضله سبب رشد و شکوفایی شخصیت، اما ملکات و خلقتات فاسده منجر به پژمردگی و نابودی آن خواهند شد (مطهری، ۱۳۷۷، ج ۸، ص ۵۴۹). مباحثی که شهید مطهری در باب شخصیت اخلاقی مطرح ساخته، امروزه جزو مسائل مربوط به حوزه روانشناسی اخلاق به حساب می آید. برخی از فلاسفه غربی رویکردی تک بعدی نسبت به این موضوع دارند. به عنوان مثال «جکوب» تنها معتقد به نقش اختیار است یا «بتلی» فیلسوف دیگری مدعی است شخصیت اخلاقی تنها توسط الگوها قابل شکل گیری و اصلاح است یا «کریسچینسون» معتقد است حکمت نظری یا سوفیا تنها عامل مهم در اصلاح شخصیت اخلاقی محسوب می شود (باتالی، ۲۰۱۶، ص ۲۰۷)؛ اما در این بین به جرأت می توان ادعا کرد که منظومه فکری شهید مطهری برخلاف فلاسفه غربی از عیار کامل و جامعی برخوردار است؛ چرا که در نظر وی عوامل بسیاری در کنار یکدیگر لازم است تا ساخت و اصلاح شخصیت به طور کامل اتفاق بیفتد. آدمی در سنین کودکی تا قبل از بلوغ، نیازمند تربیت والدین و مربیان بیرونی است تا استعداد هایش را به نحو شایسته شکوفا سازند؛ اما از ابتدای سن بلوغ که انسان کم کم نسبت به قوای درونی خویش آگاه می شود، علاوه بر اینکه همچنان نیازمند تربیت والدین و دیگر مربیان بیرونی است، خود نیز مسئول تربیت و اصلاح شخصیت خویش خواهد بود. چنانچه اگر شخصیت وی در کودکی تحت تربیت نادرستی قرار گرفته و رذیلت مند شده، اکنون فرصت اصلاح و بازسازی آن رسیده است. او می تواند عزم خویش را در راستای اصلاح و شکل گیری مجدد شخصیت اخلاقی جزم کرده و با استفاده از عامل تهذیب نفس و مراقبه، نفس خویش را متعادل و مطلوب سازد؛ اما فرایند تهذیب نفس در صورتی با موفقیت انجام می شود که قبل از آن انسان از طریق حکمت نظری با هست ها و نیست ها و از طریق حکمت عملی

نسبت به تکالیف و وظایف خویش آگاه شود؛ اما در کنار حکمت نیز نیازمند نیروی قوی‌تری به نام ایمان است تا با همراهی آن به سمت بهترین مسیر هدایت شود. همچنین شهید مطهری از نقش الگوی کامل و اهمیت ویژه آن در رشد و اصلاح شخصیت غافل نبوده است. از آنجاکه انسان موجودی مختار است، به واسطه وجود چنین قوه‌ای، نهایتاً خود مسئول ساخت و اصلاح شخصیت اخلاقی خویش خواهد بود؛ بنابراین در نظر شهید مطهری هیچ‌یک از عوامل جدای از هم نبوده، بلکه سلسله وار به حضور یکدیگر نیازمندند تا در نهایت بتوانند به پشتوانه هم شخصیت اخلاقی سالمی را ترسیم کنند.

ایمان و اعتقاد به خدای یگانه، بلندترین و لطیف‌ترین اندیشه‌ای است که در مغز و فکر بشر راه یافته است که دل را روشن، امیدوار و خوش‌بین کرده، به آدمی نیرو می‌بخشد و قدرت وی را مضاعف می‌کند. انسان مؤمن در مصائب و سختی‌ها، آرامش روانی دارد و از سویی خود را دارای تکیه‌گاهی محکم و پناهگاهی امن می‌داند و از این احساس، نیرو و نشاط می‌گیرد. سردار سپهد شهید سلیمانی، نمونه عینی انسان مؤمن به خدا بود که تمام ویژگی‌های مؤمن را می‌توان در او یافت. در این راستا مکتب حاج قاسم سلیمانی که پس از بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) شکل گرفت و در اذهان جامعه اسلامی جاری گشت با تکیه بر مفاهیمی همچون ولایت مداری، مردمی بودن، اعتدال، روحیه انقلابی و قانون‌مداری، سخت‌کوشی، اخلاص، روحیه انقلابی و قدرت نفس و نگرش متعالی می‌تواند بهترین الگو برای دستیابی به سلامت اخلاقی باشد. در این راستا یکی از مهم‌ترین ملزومات زندگی در جوامع مختلف، اخلاق است. در این زمینه می‌توان گفت همه فلاسفه و مربیان تربیتی از گذشته تا به حال به مسئله اخلاق به عنوان یکی از مسائل اساسی پرداخته‌اند و هر یک در نظریه‌های خود به تعبیر و تفسیر اخلاق، رابطه اخلاق با زندگی بشر، وجدان اخلاقی و یا مطلق و نسبی بودن قضایای اخلاقی اشاره کرده‌اند. انسان شدن آدمی، در گروه رسیدن به قلمرو اخلاق و بازشناسی نیک از بد است. به همین دلیل، در قلمرو اخلاق و تربیت اخلاقی، دیدگاه‌های متفاوتی به وجود آمده است. باین همه با اینکه بشر امروزی در عرصه‌های گوناگون، به‌ویژه در قلمرو علم و فناوری به موفقیت‌های چشمگیر دست یافته است، اما در مقوله «اخلاق» و «تربیت اخلاقی» با چالش‌ها و مشکلات زیادی دست‌به‌گریبان است. وجود مسائل و چالش‌های گوناگون غیراخلاقی در جوامع بشری، پرداختن به دیدگاه‌ها و اندیشه‌های جدید و تلاش برای حل کردن این مسائل را ضروری می‌نماید.

کارگزاران جمهوری اسلامی باید زندگی سردار سلیمانی از جمله اخلاق سیاسی را الگو قرار دهند. با نگرش عملکردگرایانه به اخلاق، انسان در زندگی دنیوی و آخرت جاودانگی نصیب می‌شود. اخلاق و سیاست، دو مفهوم پرباری است که می‌تواند جامعه ایدئال را پرورش دهد. در حکومت انسان بر جهان، بین اخلاق و سیاست رابطه تأثیر و تأثر فزاینده برقرار است. این دو مفهوم در بستر حکمت عملی پرورش می‌یابد. در جامعه اسلامی تناقضی بین رهبری مذهبی و سیاسی نیست، از دیدگاه امام خمینی (ره)، هدف علم اخلاق و هدف اخلاق از نظر اسلام، سعادت و کمال ابدی انسان می‌باشد. در مکتب اسلام، انسان کامل اسلامی، انسانی است که همه ارزش‌های انسانی هماهنگ باهم در او رشد کرده و به کمال رسیده باشد. جامعیت حاج قاسم به این بود که معنویتش او را از مباحث اجتماعی و سیاسی و کارهای دیگر باز نمی‌داشت (حاج صادقی، ۱۳۹۹)، سردار شهید، قاسم سلیمانی را فقط نمی‌توان از منظر پیشوند سرداری شناخت و یا او و جایگاهش را تحلیل کرد. افراد زیادی در جهان و ایران بوده‌اند که خدمات نظامی برجسته‌ای کرده‌اند، ولی هیچ‌گاه مثل شهید سلیمانی مورد احترام نبوده و نفوذ پیدا نکرده‌اند. علت را باید در رعایت اصول اخلاقی از سوی وی جستجو کرد. شهید سلیمانی یک فرد مستقل، اخلاقی، سیاست‌مدار و با روابط عمومی بسیاری قوی و متواضع بود به نحوی که می‌توان او را یک نظامی عارف دانست که فقط برحسب اتفاق به کسوت نظامی درآمده است ولی جالب آنکه در این کسوت نیز بهترین عملکرد را داشته است و در نزد دوست و دشمن به احترام از او یاد می‌شود (عبدی، ۱۳۹۸).

بر اساس یافته‌های پژوهش، می‌توان به کارگزاران جمهوری اسلامی که در مصدر حکمرانی قرار دارند عمل به این مؤلفه‌ها را پیشنهاد نمود. اگر سیاستمداران در جمهوری اسلامی می‌خواهند در محیط داخلی و بین‌المللی اثرگذار باشند عمل به این مؤلفه‌ها می‌تواند آن‌ها را در این مسیر راهبری نماید.

- اباذری، عبدالرحیم. (۲۰۱۹). بررسی شخصیت شهید قاسم سلیمانی و نقش او در بازسازی عتبات عالیات. **فرهنگ زیارت**. ۴۱(۱۰)؛ ۲۹-۵۰
- امینی، سید جواد، خلیلی باصری، محسن، محمدی، سید محمود. (۲۰۲۰). تبیین منظومه (اعتقادی/ رفتاری) سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی به عنوان حکمران اسلامی. **فصلنامه تخصصی حکمرانی متعالی**. ۱۱(۱)؛ ۱۲۹-۱۶۰
- تولایی. (۲۰۲۱). تبیین مبانی نظام ولایی در مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی. سلسله همایش‌های بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی، **دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب**، ۱-۱.
- حمله‌داری، سعیده، موسوی زاده، روح‌الله. (۱۳۹۹). ساخت و اصلاح شخصیت اخلاقی و عوامل مؤثر بر آن از دیدگاه شهید مطهری. **علوم تربیتی از دیدگاه اسلام**. ۸(۱۴)؛ ۱۶۵-۱۸۲
- خالق خواه علی. (۱۳۹۳). تربیت اخلاقی از دیدگاه مطهری بر مبنای رابطه اخلاق و دین، **مجموعه مقالات همایش فلسفه تربیت دینی و تربیت اخلاقی**، کرمان: دانشگاه شهید باهنر.
- خدادادی، کامران. (۱۴۰۰). تبیین نقش مکتب حاج قاسم بر رفتار اخلاقی کارکنان فرماندهی انتظامی استان کردستان. **فصلنامه دانش انتظامی کردستان**. ۱۲(۴۵)؛ ۱۱۰-۱۲۳
- مدور، معصومه، فرمehنی فراهانی، محسن، بهشتی، سعید. (۱۳۹۹). مبانی تربیت اخلاقی در نظریه انسان‌شناسی شهید مطهری (ره). **فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی**. ۲۸(۴۸)؛ ۵-۳۰
- مرتضی نیا، حمید، خلیلی، حسن. (۱۳۹۹). اخلاق سیاسی در مکتب شهید سلیمانی. سلسله همایش‌های بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی، **(مقالات دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب)**، ۱-۱۸.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۹۵). **مجموعه آثار**، جلد‌های ۱۹-۱۱-۳-۱، تهران: صدرا.
- مؤمنی، سید علی، عباسی شوازی، علی. (۱۴۰۰). تبیین ابعاد و مؤلفه‌های مکتب ساز شخصیت شهید حاج قاسم سلیمانی به عنوان یک قهرمان و تطبیق آن با الگوی تربیت دینی و انقلابی دانشجویان دانشگاه علوم انتظامی امین. **نشریه علمی پژوهش‌های دانش انتظامی دانشگاه علوم انتظامی امین**. در حال انتشار.
- مهدی زاده، محمدصادق. (۱۳۹۶). بررسی اخلاق حرفه‌ای معلمی در نظام تربیت اسلامی از منظر استاد شهید مرتضی مطهری. **پویش در آموزش علوم انسانی**. ۳(۶)؛ ۲۲-۳۸
- نجفی، حسن و ملکی، حسن. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی از دیدگاه شهید مطهری (ره) و روسو، **دو فصلنامه معرفت اخلاقی**؛ ۷(۱)؛ ۹۱-۱۱۴
- نجفی، محمد؛ رضائی، فاطمه و یآوری، احسان. (۱۳۹۵). جایگاه کرامت انسانی در تربیت اخلاقی و اجتماعی با تکیه بر آراء شهید مطهری (ره)، **ماهنامه معرفت**، ۱۸(۷)؛ ۱۳-۲۰
- نصری، عبد‌الله. (۱۳۹۴). **مبانی انسان‌شناسی در قرآن**، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.